

Russ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Наш језик

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. X св. 1—2

Buch-Bleich

PG

1224

AIN37

Sm.2

v.10-11

Exata

LIBRARY
JUN 27 1960
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

БЕОГРАД 1960

САДРЖАЈ

	Страна
1. М. Стивенковић: Стварање дужине претходног самогласника или прелаз <i>л у о</i>	1—9
2. М. С. Московљевић: О називима неких пољопривредних алатки	10—17
3. Св. Марковић: <i>Зайослен, зайослѣње</i> или <i>зайослен, зайослѣње</i>	18—23
4. Берислав М. Николић: О неким особинама стила и језика Милана Богдановића	24—28
5. Живојин Ситанојчић: Једна врста непотпуних реченица код савремених писаца	29—43
6. Михаило Павловић: Настава српскохрватског језика у Француској	44—54
7. Душанка Игњатовић: О роду именице <i>бол</i>	55—59
8. Звездана Павловић: <i>Једноличийи, једнодудийи, њримирыйи, седмирийи</i>	60—63
9. Ђорђе Трифуновић: <i>Свила ѡавлија</i>	64—65
10. Језичке исуке	66—68

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик д-р АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ
Секретар Уређивачког одбора д-р Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

1960

Слог Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Космајска 28, Београд

О НАЗИВИМА НЕКИХ ПОЉОПРИВРЕДНИХ АЛАТКИ

— Прилог терминологији и лексикографији —

За ручна оруђа, алатке, које служе за копање и превртање земље, у нашем језику има неколико назива, од којих су *ашов*, *будак*, *мошџика*, *џијук* и *џрнокой* познати на великом пространству, а *јамичак*, *казма*, *кљуна*, *крамџа*, *красна*, *кука*, *кучера*, *машклин*, *мошљин*, *објеџелица*, *раслица*, *цаџа*, *цаџун* и *чакља* ограничени су на неке крајеве. Што се тиче првих, може се рећи да већина људи разликује мошџику од ашова, и по њихову облику, и по намени, али се то не може рећи и за будак, трнокоп и пијук, а да се и не говори о осталим покрајинским називима. Јер не само што се истом речју означавају различита оруђа, већ се и једна иста алатка у једном крају именује једном, а у другом другом речју. До тога је сазнања дошао обрађивач речи *будџак* за Речник који саставља Институт за српскохрватски језик САН и видео како наши двојезички речници погрешно или непотпуно тачно преводе ове називе.

Човек би помислио да *будџак* на целој територији нашега језика означаје исти предмет: алатку нарочитог облика за копање земље и крчење корења, тј. тежак комад гвожђа, узан и плоснат, с једне стране заоштрен, с друге натакнут под правим углом на дрвену држалицу. Али лексичка грађа Института показује да није тако. При одређивању значења речи *будак*, на основу те грађе и разних двојезичких речника, видело се не само да се њом означају две различне алатке, него и да она у оба значења има и неколико синонима, што је, свакако, и начинило збрку при превођењу те речи на друге језике. Стога сам мислио да ће за читаоце Нашег језика бити занимљиво и корисно ако изнесем пред њих овај случај из лексикографске праксе.

Реч *будџак* узајмили смо из турског језика, где значи *кука*, како се та алатка зове и у неким нашим крајевима. Она је у Вукову Рјечнику овако обрађена:

„будак,^{*} m vide трнокоп“ а ова реч је овако преведена и објашњена:

„*тврндкој*, m [1] Reute, Rodehacke, gallum. cf. будак, [јамичак, мошљин, раслица,] цапун“. — [2 (у Далм.) vide кука 2. *види* s. v. раслица]“ (Речи у угластој загради стављене су од стране приређивача III издања. Звездаца показује да је реч турског порекла). Остали синоними овако су код Вука обрађени:

„*раслица*, f. (у Далм.) vide трнокоп [1], а трнокоп се онамо зове кљуна или кука“.

„*јамичак*, чка, (у Славонији) vide трнокоп“.

„*кљуна*, f. österr. der Krampen, harpaginis genus, [vide] кука (2), cf. чакља“.

„*кука*; f. ... 2) с једне стране као поузак трнокоп, а с друге стране као велики кљун, österr. Krampe, harpaginis genus. Оваквим се кукама по каменитијем мјестима највише копа и ради, и може бити да се овака кука мисли у оној пословици: Кад устане кука и мотика; cf. чакља [1, објетелица, пијук 3, трнокоп 2]: Ти не пијеш млаћеницу батом бивену | Него вино кратошију *куком* трапљену“.

„*мошљин*, мошљина, m. (око Книња) vide трнокоп“.

„*објетелица* (објетелица), f. (у Дубр.) vide кљуна“. (По мишљењу Миласа изговара се обијетелица; в. Rad. JA 136, 238).

„*пијук*, m ... 3) vide кљуна“.

„*цапун*, цапуна, m. (у Ц. Г.) vide трнокоп“.

„*чакља*, f. 1) vide кљуна“.

Поред ових речи код Вука, треба поменути још три којих он нема, а то су: *машклин*, *красна* и *крамј(а)*. Прве две од њих су у Рјечнику Југославенске академије овако објашњене:

„*машклин*, машклина, m неко оруђе за копање и крчење, трнокоп, објетелица, — затијем оруђе за дубење, длијето, сјечивица... За ову ријеч има потврде само из Далмације и из турске Хрватске“.

„*красна*, f. објетелица. У наше вријеме у Херцеговини. „Два пута је ударио красном у земљу. М. Милас. Красна, види машклин (krampen) на Вису Ф. Хефеле“.

Реч *крамј(а)* је од немачког Krampe(n) и нема је у нашим речницима, али се употребљава у западним крајевима, као што се види из ових примера:

„*крамљ*, т, њеко оруђе за копање земље — њем. Крампе, испореди објетелица. — Од XVIII вијека по сјеверозападнијем крајевима. Крамп, оруђе налик на будак, с једне стране налик на будак, а с друге стране шиљаст за камење кретати и водити. Ј. Богдановић, РЈА“.

Поред *крамљ* говори се и *крамља*, опет у западним крајевима, нпр.: „Узеше крампе и објетелице, те ће на мјесто“. (Српски етногр. зборник 50, 190). Из овога примера види се да објетелица значи не само једнокраки, већ и двокраки будак.

Кучара је реч коју је Ј. Радуловић забележио у Требињу, а значи исто што и красна, одн. пијук, трнокоп (2). Исту реч записали су С. Шобајић са значењем: будак, казма, обијетелица, и М. Томић у Новој Вароши, са објашњењем да се тамо тако зове будак, трнокоп.

Има још и реч *казма*, којом се означавају две алатке. У Вукову рјечнику није јасно на што се мисли, јер тамо стоји: „*казма* [*], f. (у Војв.) на мотку насађено округло гвожђе, којим се копају рупе на вашару за шатре“. Из овога се не види какве су то рупе, а оне се обично копају ашовом. Броз-Ивековићев речник само понавља Вука, а тако исто и РЈА, али он даје и два примера: „Ухватит вам дванест хиљад раје, | Половини казме дохватити, нек пред војском трапе метеризе“ и „Па донесе казме и лопате“. Према овим примерима чини се да казма значи исто што и *ашов*, а то потврђују и следећи примери:

Ове мотке треба помоћу казме којом се јама копа, на једну стопу од оцака укопати (Ат. Николић, Земљод. газд.). — Цапун, казма и лопата, то је моја политика (Ц. Гора, М. Газивода).

И по Ристић-Канргрином речнику казма значи *ашов*. Међутим, та реч у Ц. Гори значи двокраки пијук, одн. двокраки трнокоп, што се види из ових примера:

Казма, гвоздени алат за копање и разскопавање крша, има два супротна рога, један је ваљкаст и на врху широк (С. Шобајић). — Не могу трапит мотиком, треба ми казма, каменито је (П. Шоћ, са сликом двокраког пијука). — То што ми добијемо, није земља, него камен. Треба казмом да га разбијем (Н. Лопичић). — Дају њима казме и лопате, да пред војском трапе метеризе (Н. песме, Херман).

Из датог прегледа речи и њихових значења види се да је Вук јасно разликовао значења својих 12 речи, којима додајемо још 5, а та значења су: 1) *једнокрака алашка* за копање и крчење, која се у разним крајевима различито зове: *будак*, *џрнокој*, *јамичак*, *мошљин*, *џијук*, *раслица*, *џајун*; 2) *двокрака*, са ширим, заостреним краком за раскопавање и другим шиљастим као кљун, за каменита места, која се зове: *будак*, *казма*, *красна*, *кљуна*, *крамџ(а)*, *кука*, *кучера*, *објешелица*, *џијук*, *џрнокој*, *џајун*, *чакља*. Вук *џајун* упућује на *џрнокој*, не означајући бројем на које од његова два значења мисли, али, пошто под *џрнокој* 1. ставља и *џајун* као синоним, нема сумње да он мисли на једнокраку алатку. Међутим, према обавештењима, *џајун* у Црној Гори може бити и дво-крак, као и трнокоп. Ако је то Вуку било познато, можда зато трнокоп није обележио бројем, мислећи на оба значења.

Али не само *џрнокој*, већ и *будак* може означавати и једнокраку алатку и двокраку, што Вук није забележио. И једна и друга реч означава обе алатке, како у којем крају. *Будак* је назив једнокраке алатке за копање земље у западној Србији и Војводини, можда и у Славонији, а у Босни и Лици тим именом зове се двокрака. Вук је, према своме искуству, забележио само прво значење. *Трнокој* је у источној и југоисточној Србији једнокрака алатка, тј. оно што је у западној Србији и Војводини *будак*, док је у Далмацији, делом можда и у Херцеговини, то двокрака алатка. Како стоје остали називи према ова два, показано је горе.

Као будак и трнокоп, може и *џијук* бити и једнокрак и дво-крак, а осим тога може значити дебелу гвоздену шишку, полуту којом се помера камење, нпр. у калдрми.

Пошто смо распоредили и објаснили значења ових пољопривредно-рударских термина, треба још да видимо како су они преведени на стране језике у другим речницима осим Вуковога, да би се видело како су мешани појмови и како се грешило при превођењу.

Будак је у Ристић-Кангргином Српско-немачком речнику преведено са *Karst*, *Reuthacke*, *Haue*, *Picke*, а те и друге речи за ове алатке су у њихову Немачко-српскохрватском речнику овако преведене на наш језик:

Hacke, 1 а) пијук, будак, трнокоп; б) мотика; с) сатара; д) кесер.

Из овога се не види на коју се врсту будака одн. трнокопа мисли.

Haue = Hacke, Karst: трнокоп, будак, пијук; мотика.

Karst, трнокоп, будак, пијук; мотика.

Picke = Hacke¹ 1 б (а то значи мотика).

Radehacke, (Radehaue), ~ haue, будак за крчење.

Reute 3 = Reuthacke, ~ haue, трнокоп, будак.

Видимо, дакле, да по Ристић-Кангргином речнику наше речи будак, *џрнокџ* и *џијук* значе исто што и немачке речи Hacke, Haue, Karst, Radehacke, ~ haue, Reute, Reutehacke, ~ haue, Rodehacke, ~ hate, а да, поред тога, немачке речи Hacke, Haue и Karst значе и *мотика*. Преводноцу на наш језик или на немачки тешко се снаћи у оволиком броју синонима, који ничим нису ближе одређени, ако не значе потпуно исто.

Реч *џрнокџ* је преведена са Karst, Radehacke, Krampe, Reute. Овде је нова реч Krampe, која је у Немачко-српском речнику преведена као *кука*, *скоба*.

Реч *чакља* под 2. упућена је на *кљуна*, а она је преведена са Picke, Spitzhacke, Keilhacke. Горе смо видели да је и реч будак преведена са Picke, али и да та немачка реч значи *мотика*, док се Spitzhacke и Keilhacke не помињу ни уз будак, ни уз трнокоп, а својим саставом оне означају посебну врсту алатке која се зове Hacke, само се из речника не види тачно коју, јер су обе преведене са *џијук*, *кљуна*.

А сад да видимо како су ове немачке речи објашњене у немачком речнику Der Sprach-Brockhaus.

Hacke: „1) оруђе за обраду земље“, а из приложене слике види се да се том речју називају све врсте алатки за обраду земље, само што се према њихову облику употребљавају разне сложенице, које их ближе одређују, а што је на приложеној слици обележено као: Breithacke, 1) једнокрак будак, 2) врста широке баштенске мотике; Herzhacke, мотика у облику срца; Keilhacke, једнокрак клинаст пијук; Kreuzhacke, двокрак пијук; Plathacke, баштенски будачић; Spitzhacke шиљаст једнокрак пијук; Jäthacke, мотичица за плевљење.

Breitbeil секира са широким сечивом.

Dechsel = *Breitbeil* и *Krummhaue*, тј. кесер.

Hackebeil, врста секире, сатара.

Haue 1) *Hackebeil*, *Dechsel*.

Karst = *Breithacke*, тј. мотика.

Krampe и *Picke* = *Spitzhacke*, ~ *haue*, тј. шиљаст једнокрак пијук.

Надам се да ће ови подаци моћи послужити проф. Ристићу, за ново издање његова Српскохрватско-немачког речника, које он сад спрема.

Неке од ових алатака преведене су у Хрватскосрпско-француском речнику М. Деановића овако:

будак (трнокоп), *pioche*; *џрнокој*, *houe*, *houau*; *џијук*, *pioche*; *машклин* (трнокоп), *pioche*, *pic*; *крамј*, *pic*; *моџика*, *houe*, *houau*.

Излази, дакле, да се по Деановићу и *будак* и *моџика* кажу француски *houe*, *houau* што није тачно, јер прва реч значи *моџика*, а друга *будак*. С друге стране, по њему се и *џрнокој* исто тако зове у француском, а зове се и *pioche*, *pic*.

Међутим, у француском речнику *Larousse illustré* реч *houe* овако се објашњава: „пољопривредна алатка за прекопавање земљишта“, а из приложене слике види се да је то *моџика*, у четири различна облика.

За реч *houau* тамо се каже: „врста мотике с пљоснатим и повијеним сечивом (Служи за дубоко прекопавање земљишта и у баштованству за прављење бразда или у виноградарству).“ Приложена је слика будака (једнокраког).

Реч *pic* значи: „Гвоздено оруђе, повијено, шиљасто и с дугачком држалицом, за разбијање камења, копање земље, камењара итд.“ На приложеној слици виде се будак и двокрак пијук са шиљатим врхом.

Реч *pioche* је овако објашњена: „алатка за земљане радове, пољопривреду, састављена од дрвене држалице и гвозђа пљоснатог на једној страни, шиљастог на другој, за копање земље“. На слици двокрак пијук.

А сад да видимо како су ове наше речи преведене на енглески и обрнуто.

У Дрводелићевом Хрватско-енглеском речнику: будак, *mattock*, *miner's pick*, *pickax(e)*, *hack*; *мiрнокoй*, *pickax(e)*, *pick*; *мoшiкa*, *hoe*.

Енглеско-српскохрватски речник Ристић-Симић-Поповићев превео је те енглеске речи овако: *hoe* мотика; *hack*, пијук, кљуна; *mattock*, трнокоп, будак, пијук; *pick* будак, пијук, трнокоп, кљуна; *pickax(e)* кљуна, пијук.

У Филиповићеву Енглеско-хрватском речнику овако је преведено: *hoe*, мотика, трнокоп; *hack*, пијук, будак, трнокоп, мотика; *mattock* и *pick*, мотика, пијук, трнокоп; *pickax(e)*, пијук, трнокоп. Овде су скоро сва значења изједначена!

Како су ове енглеске речи нетачно превођене, показаше нам Webster's Collegiate Dictionary, где су оне овако објашњене: *hoe* „алатка са танким плоснатим сечивом попречно стављеним на дугачку дршку; употребљава се за плевљење, обраду земље итд.“ (на слици је дато пет врста мотике); *hack* 1. „алатка за разбијање или обраду земље, као што су *pick*, *mattock*, *hoe* и слично“; *mattock*, „алатка за копање и крчење“ (са сликом два двокрака пијука); *pick*, „тешко, шиљасто гвоздено или челично оруђе, са дрвеном дршком усађеном у отвор између крајева“; *pickax(e)* = *pick* или *mattock*.

Из овога описа само две речи видимо јасно шта значе: *hoe* (која је и по значењу и по пореклу исто што немачко *Haue* и француско *houe*) јесте оно што је у нашем језику *мoшiкa*, а *mattock* је двокраки *ијук*, *pick* и *pickax(e)* значе то исто, а *hack* значи не само то исто, него и *будак*, па чак и *мoшiкa*! Значи да и у енглеском иста алатка има више назива и да се исти назив употребљава за разне алатке.

То исто имамо и у руском језику. У Српскохрватско-руском речнику И. Толстоја реч *будак* је преведена са *кирка*, а *мoшiкa*: *кирка*; *мoшiкa*. Пошто су ове две речи растављене тачком и запетом, то би значило да не значе потпуно исто. У Српско-руском речнику Л. Мичатека овако је преведено: *будак*: *кирка*, *мoшiкa*, а *мoшiкa*: *мoшiкa*, *кирка*. У мојем Српскохрватско-руском речнику (у рукопису) реч *будак* је преведена са *кирка*, а *мoшiкa* са *мoшiгa*, *цајка*.

Обрнуто, ево како су те руске речи преведене на наш језик. У Руско-српскохрватском речнику Д. Буровића *кирка* значи *ијук*,

а *мошѣга* значи *мошѣка*. У мојем Руско-српском речнику *кирка* је преведена са *ишјук*, *шрноюк*; *кесер*; реч *мошѣга* (*мошѣка*): *мошѣка*; *будак*, а *цајка*: *мошѣчица*, *будак*.

Дуго би било наводити како су ове руске речи непоуздано превеођене на француски и немачки, и обрнуто, него ћу само показати шта оне значе према њихову опису у речнику Д. Ушакова и у малом Енциклопедиском речнику Б. Ввденскога. Реч *кирка* је у првом речнику овако описана: „1. Металлический заостренный стержень, ударяя по которому молотком откальвают твердые породы (горн.). 2. Заостренное с одной или двух сторон орудие с рукояткой, употр. для скальвания льда, а также для обтесывания кирпичей, камней“; а у другом: „ручной горный инструмент — насаженный на рукоятку молоток, заостренный с одного конца“. Реч *мошѣка* (*мотѣга*) преведена је у првом речнику: „1. Прimitивное земледельческое орудие для обработки почвы под посев, состоящее из палки и приделанного к ней деревянного или каменного клинка или скребка; 2. Сельскохозяйственное орудие для прополки и разрыхления междурядий, для окучивания растений и пр.; то же, что цапка (с. х.)“; а у другом: „древнейшее ручное земледельч. орудие для разрыхления почвы и уничтожения сорняков. Состоит из палки и рабочей части в виде лопатки“.

Реч *цајка* (*сапка*) овако је објашњена у првом речнику: „Небольшая мотѣга (во 2 знач.) в виде лопаточки, насаженной под углом на рукоятку“, а у другом: „ручное с. х. орудие для рыхления почвы“.

Као што видимо, и у руским речницима мешају се појмови, односно предмети које они означају, и не одређују се ближе, уколико један назив служи за два или више предмета. Једино је јасно да *цајка* означаје баштенску *мошѣчицу* или *будачић*.

Уколико би неки читалац имао какву корисну допуну овом излагању, нарочито ако зна још неки наш назив поменутих алатки, био бих му захвалан, ако би то послао Институту.

Милош С. Московљевић